

beremo, ali gre za en predmet ali več. Slovar je kar dobro pripravljen. Besede iz slovarja najdemo (vsaj večino, vseh nisem preverjala) tudi v besedilih, pomanjkljivost se mi pa zdi, da je v berilu nekaj besed, ki bi bile potrebne razlage, pa jih v slovarčku ni (npr. štraifinga, orden, gitla, šentovati, tatlati, jegrati, kaver, dolidjati, samomastnik, in summa, cagati).

Kriterij za izbiro besedil je bila po vsej verjetnosti zanimivost in neke vrste večna aktualnost, Trubarjevo berilo je pravzaprav skrajšan izbor iz Ruplovih Slovenskih protestantskih piscev in Rajhmanovih Trubarjevih pisem. Tudi prečrkovanje je Ruplovo delo.³⁶

Knjiga je primerna med drugim tudi za šolsko rabo.

S tem zaključujem pregled besedil iz 16. stoletja, ki so izšle v letih 1983–86. Izpostavila sem le najvidnejše in najobčutljivejše probleme, ob katere sem zadela ob prebiranju in pregledovanju navedenih knjig. Pri nekaterih primerih sem prišla do kaj neprijetne ugotovitve – da (pri tem mislim na knjige kot celote) niti približno ne dosegaajo svojih predlog izpred štiristo let. Izšle so pa v teh letih tudi knjige, za katere se najde le malo negativnih pripomb, pa še te so pri tako zahtevnem delu, kot je izdaja originalnih ali prirejenih starih besedil, zanemarljive.

S temi (in podobnimi) besedili bi morali ravnati oprezneje in resneje. Izdaje naj ne bi bile le množične, ampak tudi kvalitetne. Pripravljali pa naj bi jih samo tisti strokovnjaki, ki se odgovornosti tega dela zavedajo in so nanj pripravljani.

Jožica Narat – Šrekl
Znanstvenoraziskovalni center SAZU
v Ljubljani

NOVAČANOVİ SPOMINI NA IVANA CANKARJA

Slovenski javnosti je domala popolnoma neznano spominsko pričevanje Antona Novačana o Ivanu Cankarju, ki je pod naslovom *Spomini na Cankarja* izšlo 15. decembra 1921 v šesti številki *Naše vasi* (tednika, izhajajočega v Celju omenjenega in p.ihodnjega leta – najprej kot glasilo slovenskega »zemljaradniškega«, nato pa republikanskega gibanja, organiziranega v primerno imenovano stranko).¹ Spis prinaša nekatere zanimive in dotlej neznane podrobnosti iz življenja in dela Ivana Cankarja, zato vsekakor zasluži ponovno objavo. Dodane so najnujnejše opombe:

³⁶ Za prevode nemških besedil ta podatek posebej navede, za slovenska pa omenja le, da so tiskana v današnji pisavi – gl. Trubarjevo berilo, zadnja stran.

¹ Sploh je ta list na moč zanimiv, kajti: če je imelo slovensko politično in družbeno življenje tam po letu 1920 svojo alternativno sceno, potem to zagotovo predstavlja najprej Novačanovo »zemljaradniško«-republikansko gibanje, katerega program je bil radikalno zelen (nikakor ne zavoljo naivnosti): brž ko človek začne živeti nenaravno, ga zadene maščevanje zemlje; tako slovenski »kmetje« vendarle ne prepisujejo povsem programa svojih srbskih bratov, ki so brez kakršnihkoli omejitev glede razvoja kmetijstva – Novačan zahteva le razvoj v skladu z naravo. Poleg tega se terja skrajna demokracija: slovenski kmetje so proti diktaturi kateregakoli družbenega stanu nad drugimi, tako proti meščanski nad delavci in kmeti (*Obznana* je najprej naperjena proti komunistom, nato pa tudi proti *Hrvaški republikanski kmečki stranki*), kakor delavskega nad drugimi (kar zahtevajo komunisti); so tudi za najširšo samoupravo, ukinitve smrtnih kazni in kar največjo demilitarizacijo (to zahtevajo tudi »srbski zemljaradniki« Mihajla Avramoviča, prvotni Novačanovi vzorniki, ki pa so monarhisti). Celo podružbljanje je pomembna točka »zemljaradniškega programa«, in to tako srbskega kot slovenskega (ne pozabimo, da so bili komunisti tedaj samo za podružbljanje).

Spomini na Cankarja

Kaj je tisto, da človeka vedno vleče doli k ubogim, stradajočim, padlim, ponižanim in razžaljenim? Sto priložnosti na levo in desno te vabi v življenju, samo poseči je treba po tem, kar se imenuje bogastvo, zemeljska sreča, radost in uživanje. In vendar zamahneš z roko, pljuneš na srečo in greš svojo pot, da tolažiš in povzdiguješ, da besniš in se prepešaš z lažnjivci, debelimi trebuhi in zakrknjenimi pijavkami malih in nemočnih, ki se ne morejo braniti!

Kaj je tisto, da se puntaš proti vsem, ki zadovoljno priznavajo zakone, živijo v miru, se plodijo brez bolesti in mislijo, da so brez napak? Kaj je tisto, da hrepeniš nekam daleč čez to vsakdanjo zemljo, čez ta stari planet, ki se na njem z matematično natančnostjo menjajo letni časi, ki živi po neomajnih zakonih večne brutalne materije?

To sta dva sveta, nepomirljiva med sabo, duša in telo, duh in materija, nebo in zemlja, cesar in berač, Rothschild² – in Ivan Cankar.

- - -

Spoznala sva se v Ljubljani v kavarni Union spomladi leta 1913, ko sem se vrnil iz Rusije. Posedala sva po temnih gostilnah, po skritih kotih kavarn, v obcestnih krčmah, včasih sva hodila po borovcih okoli Rožnika, kjer je takrat stanoval. Tudi Cvetko Golar je prišel tuintam na Rožnik, visok in ponosen, vedno zasanjan in v srcu krotek kakor ovca. Cankar se je držal moško, bil je gospod in je podučeval. Kaj smo vse takrat govorili, ne vem, spominjam pa se, da o literaturi nismo nikoli govorili, namenoma ne. Le enkrat me je Cankar vprašal, ne vem več v kakšni zvezi, da li poznam njegovo povest Na klancu. Priznal sem iskreno, da jo do takrat še nisem bral in tedaj mi je Cankar odgovoril: »Beri to, potem me boš bolj spoštoval!«³ Ob drugi priliki smo govorili o snoveh za novele in povesti. Jaz sem takrat tičal do kolen v simbolistiki. Cankar je zamahnil z roko: »Ah, kaj! Človeka poglej, vsakemu človeku visi novela od nosa!«

- - -

Da je pil, je resnica. Pil je vsak dan in ob vsakem času, kakor in kjer je nanese. Toda pijan ni bil nikoli. Jaz ga vsaj nisem videl nikoli v takem stanju pijanstva, da bi se ne zavedal, kaj govori in počenja. V družbi je bil živahen, mil in dober, možat in včasih tudi strog. Kadar je bil najbolj vesel, je sam zapel tisto pesem:

*»Zdaj pa en mal premislimo,
da bo treba umreti,
in en mal' zavzdihnimo
k nebeškemu očeti...«*

Dalje ni šlo, prenehal je in se zamislil.

Ali pa je, ironično razpoložen, zapel rohneče avstrijsko himno:

*»Bog ohrani, bog obvari
nam cesarja Avstrije...«*

Tudi tu ni šlo dalje; nehal je s smehom, s tistim grlenim, srčnim svojim smehom.

Nekoč smo presedeli celo noč v tesni ljubljanski oštariji. Okoli desetih zjutraj pa je vzdignil prst, pokazal nekam, se zagledal z izbuljenimi očmi pred sebe; skušal je vstati, tedaj pa se je zagrabil za srce in se zrušil pod mizo. Ko sem ga vzdignil, me je objel okoli vratu in neprestano šepetal: »To je strašno... to je strašno!«

- - -

² Rothschild – razvpita bančna dinastija, ki je svoje lovke razpredla po vsej Evropi – izvira iz Frankfurta na Maini.

³ Novačan očitno v začetku Cankarja ni najbolj spoštoval, pozneje pa je svojo nejevoljo usmeril izključno proti njegovim posnemalcem; s Cankarjem se je, kot je razvidno iz pričujočega zapisa, zblížal in spoprijateljil.

Mislil, da ga je Vitomil Korać, poznejši jugoslovanski minister⁴ popeljal nekoč pred vojno v Slavonijo. Cankar se je vrnil iz Slavonije poln navdušenja za slavonsko ekavštino. Tudi je prepeval pesem:

»Kuda ideš Anice . . . Anice?
Idem iz Ravanice . . . vanice . . .
Dobro jutro, curo mala,
je l' si okopala vinograd . . .«

Med vojno, ko sem bil nekaj časa v Ljubljani Einjährig – Freiwilliges Ungeziffer,⁵ kakor so nas imenovali avstrijski feldvebeli žalostnega spomina, sva se srečala s Cankarjem tik pred Slonom. Hitel je nekam radostno razburjen. Videl sem, da ima novo obleko. Dejal je: »Glej, Novačan, jaz sem kakor mačka. Padem zmerom na noge.⁶ Poglej, imam nov gvant. Marinarško blago . . . Žlahtnik dobrega srca mi ga je prinesel . . .«

In se je zasmejal in odhitel, v lomastni svoji hoji, pregibajoč se na desno in levo.

Pravil mi je tudi, kako se mu je godilo v Judenburgu pri soldatih. Ne vem, kako dolgo so ga držali v uniformi. Ko je stal pred komisijo, ga je neki oficir nahrulil, češ da je krepak in zdrav.

»Ich sterbe!«⁷ mu je odgovoril.

In še pred mano je ponovil s strašnim resnim obrazom, da sem razumel, zakaj ga je komisija pustila domov.

»Prve dni,« mi je pravil, »ko sem se vrnil iz Judenburga, mi je bila vsaka smreka na Rožniku korporal ali feldvebel.«

Tudi med vojno, nekega večera spomladi leta 1917, sva sedela s Cankarjem v ljubljanski Zvezdi. Bila sva sama, Cankar popolnoma miren, trezen. Govorila sva naravnost brez šale in smeha in dovtipa. Pravil je o svojih Podobah iz sanj, ki jih je takrat priobčeval v Dom in svetu. Dejal je, da jih bo napisal sto, sto poslovilnih novel, kakor Balzac svoje Contes Drolatiques.⁸

Govorila sva takrat tudi o življenju in človeku. Ne spominjam se več, zakaj in kako da sem mu stavil vprašanje: »Ali je mogoče, po tvojem, pokora, prenovljenje, vstajenje?«

Odgovoril je: »Kar je propalo, je propalo. Pusti to. Vstajenja ni in ne pokore!«⁹

⁴ Vitomil Korać je bil minister za socialno politiko Kraljevine SHS v vladi, ki jo je sestavil 20. decembra 1918 Stojan M. Protić; po strankarski pripadnosti pa je bil socialdemokrat s Hrvaškega in znan politik jugoslovanske koncentracije, zato je tudi prišel v prvo jugoslovansko vlado; izmed dvajset njenih ministrov sta le dva prihajala iz Slovenije, in sicer dr. Anton Korošec kot podpredsednik ministrskega sveta in dr. Albert Kramer kot minister za zakonodajo. Pozneje je bil Korać minister za agrarno reformo.

⁵ Prav Ungeziffer, torej enoletna prostovoljska golazen – v rajnki Avstriji so v kategorijo enoletnih prostovoljcev sodili akademiki, torej na univerzi šolani in šolajoči se ljudje, poklicani pod orožje kot nekakšni rezervni oficirji nižjih stopenj.

⁶ Razen zadnjič!

⁷ Umiram! – to so bile tudi zadnje besede Antona Pavloviča Čehova.

⁸ Okrogle povesti; opombe v Cankarjevem ZD o tem ne vedo nič.

⁹ Gotovo na moč neprijetno pričevanje za one (ne tako maloštevilne), ki so hoteli iz poznega Cankarja narediti pravernega kristjana.

Poleti 1918 se je pečal Niko Bartulović z mislijo, da bi **Književni Jug**¹⁰ priredil izdajo Cankarjevih izbranih novel za štokavsko publiko. V to svrhu sem prišel iz Zagreba v Ljubljano in poiskal Ivana Cankarja. Našel sem ga pri Štruklju; ko sem mu razložil Bartulovičev namen, je Cankar takoj pristal in začela sva izbirati njegove novele za to zbirko.

»Knjiga pa naj se imenuje Cesta,« je zaključil Cankar.

Pravil mi je, da bere Swiftovega Gulliverja in Juniusova pisma. Bil je zelo slab in kosilo je ostavil skoro nedotaknjeno. Pila sva pol litra rudečega vina. Postal je naenkrat žalosten. Ko sem hotel oditi, me je prijel za roko in mehko kratko dejal: »Počakaj, Novačan, pijeva še pol litra...«

Pila sva še pol litra rudečega vina pri Štruklju.

To je bilo zadnjikrat. Nisva ga pila več in tudi videla se nisva več.

Bil sem v Pragi, ko je umrl. Telegram o njegovi smrti sem bral v Narodni politiki. Zaškripal sem z zobmi in potem zaihtel.

To so slike. O Cankarju pa, ki ga nosim v srcu, kakoršen je bil v življenju in kakoršen je v svojih knjigah, si ne upam pisati tukaj pod črto.¹¹

Igor Grdina
Ljubljana

DONESEK K SLOVENSKI VUKIANI

Ob jubileju Vuka St. Karadžića je bila med pomembnimi dejanji tudi razstava slovenske vukiane v Narodni in univerzitetni knjižnici, ki jo je skrbno pripravil J. Dolar. Gradivo je bilo dokaj obsežno in tudi dragoceno, besedila o Karadžiću pa verjetno zbrana po obstoječih bibliografijah. Spričo tega, da je bila zveza med Kopitarjem in Vukom tudi na Kranjskem znana še za njegovega življenja, je kar presenetljivo, da o Karadžiću ni zapisa v slovenskih glasilih vse do njegove smrti.

Ker je bilo pred več leti mogoče v ustreznem znanstvenem okolju predstaviti dotlej neznano istrsko varianto znamenite balade Smrt Omera i Merime, neznane tako izdajatelju istrskih ljudskih pesmi Olinko Delorku kakor, med drugimi, tudi J. Nikoliću, avtorju študije Motiv Omera i Merime u srpskohrvatskoj narodnoj poeziji (Prilozi za knj., jez., ist. i folklor 1958, 3-4, 294-300), je zapis Jakoba Volčiča v Slovenskem glasniku 1864 privedel predstavitelja različice tudi do Volčičevega članka v Novicah o narečni naravi Istre, kar je bilo potem v študiji omenjeno (prim. J. Rotar, Balada »Smrt Omera i Merime« i njena istarska varijanta. Godišnjak Odjeljenja za književnost Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. III - IV, 1975, 385-394, 386).

Jakob Volčič je bil kot slovenski rojak vrsto let dušni pastir na Veprincu pri Opatiji. V 52. št. Novic 1858 je na 414. strani prebral Prošnjo do naših učenih rodoljubov. Začetek se glasi: »V svojem in v

¹⁰ Pri njem je bil Novačan urednik slovenskega dela; sicer pa je bila to ugledna literarna revija dežel Slovencev, Hrvatov in Srbov v času jugoslovenske koncentracije, pri njej so sodelovali tudi Ivo Andrić, Miroslav Krleža in Miloš Crnjanski. Žal iz tukaj omenjenega projekta ni bilo nič.

¹¹ Pričevanje je izšlo na prvi in drugi strani že omenjene (6.) številke *Naše vasi* zares pod črto, na zelo pomembnem mestu.